

УДК 332.364:005.332.4

О. В. Лазарева,
 д. е. н., доцент, доцент кафедри управління земельними ресурсами,
 Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв
 В. В. Бреславець,
 студент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

O. Lazarijeva,
 doctor of economics, associate professor of management the landed resources department,
 Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine
 V. Breslavets,
 student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL LAND USE

Проаналізовано праці вчених щодо визначення поняття "конкурентоспроможність сільськогосподарських землекористувань". Визначено складові конкурентоспроможності сільськогосподарського землекористування, що дозволяють досягти стабільності сільськогосподарського виробництва. Наведено інституційні чинники, що забезпечують конкурентоспроможність землекористування. Вказано пріоритети розвитку сільськогосподарського землекористування. Наголошено на необхідності створення мережі регіональних агентств розвитку землекористувань. Запропоновано показники конкурентоспроможності сільськогосподарських землекористувань, врахування яких дозволить підвищити ефективність виробничої діяльності. Вказано завдання, які потрібно виконувати для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських землекористувань.

The works of scientists concerning the definition of "competitiveness of agricultural land uses" are analyzed. Identified components of the competitiveness of agricultural land use, which allow achieving stability of agricultural production. The institutional factors that ensure the competitiveness of land use are given. The specified priorities of development of agricultural land use. The necessity of creating a network of regional land-use development agencies is stressed. The indicators of competitiveness of agricultural land uses are suggested, taking into account which will allow to increase efficiency of production activity. Specified tasks to be performed to improve the competitiveness of agricultural land uses.

Ключові слова: конкурентоспроможність, землекористування, регіональні агентства, інституційні чинники, ефективність, синергетичний ефект.

Key words: competitiveness, land use, regional agencies, institutional factors, efficiency, synergy effect.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Обравши шлях ринкової трансформації, українське суспільство, держава, суб'єкти господарювання на землі повинні зробити для себе вибір: чи йти старим шляхом — шляхом екстенсивного використання землі з усіма його руйнівними наслідками (ерозія, дефляція, засолення, вторинне заболочення, надмірна дегуміфікація та ін.) чи обрати шлях розвитку конкурентоспроможних землекористувань, що мають конструктивну спрямованість, тобто підвищення віддачі кожного гектара землі, не порушуючи його екології. Досягнення такої умови і визначає головний критерій конкурентоспроможності землекористування. Саме тому, в умовах надзвичайного зростання зовнішніх впливів на економічне життя українського суспільства центральним стає питання формування конкурентоспроможності і забезпечення на цій основі сталого поступального розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам створення конкурентоспроможних землекористувань присвятили низку наукових праць такі

відомі вчені: В.В. Горлачук, М. Дансон, Я.А. Жаліло, А.М. Третяк, і ін. В їхніх працях приділено багато уваги теоретичним аспектам створення конкурентоспроможних підприємств. Так, В.В. Горлачук [1; 2] обґрунтовував в своїх працях важливість створення конкурентоспроможних землекористувань як основу для розвитку сільської місцевості. В працях А.М. Третяка [3] акцентується увага на теоретичних основах створення конкурентоспроможних підприємств. М. Дансон [4] наголошував на розвитку старих і пошуку нових методів створення і розвитку конкурентоспроможного землекористування. В своїх наукових працях ми торкалися питання формування конкурентних переваг агропідприємств [5]. Проте потребують подальшого наукового обґрунтування організаційні засади конкурентоспроможності сільськогосподарських землекористувань, що обумовлює ефективність проведеного дослідження. У зв'язку з цим тема наукового дослідження є актуальною.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є узагальнення та поглиблення теоретико-методологічних засад і розробка практичних ре-

Рис. 1. Інституційні чинники конкурентоспроможності землекористування

Джерело: сформовано авторами.

комендацій щодо формування організаційних засад конкурентоспроможності сільськогосподарського землекористування на сучасному етапі розвитку країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Щоб дати відповідь на питання конкурентоспроможності землекористування, необхідно провести ретельний теоретичний аналіз всієї сукупності понятійно-категорійного апарату. Така умова є об'єктивно необхідною, оскільки у науковій і спеціальній літературі, мовному лексиконі поняття "конкурентоспроможність" ідентифікується з поняттям "конкурентоздатність", хоча, на нашу думку, ці поняття є відмінними за глибиною свого змісту, що "відбивається як на якості досліджень, що зменшує дієвість зусиль, спрямованих на підвищення конкурентоздатності економіки країни" [5, с. 86]. Відсутність чіткої і єдиної методологічної основи у цьому важливому, відправному в теорії і в практиці питанні призводить до того, що не тільки здійснюється економічна термінологія, але й з'являються критичні висловлювання на адресу органів управління земельними ресурсами про суб'єктивне тлумачення понять "конкурентоспроможне землекористування" та "конкурентоздатне землекористування".

Якщо вдатися до аналізу наукових публікацій з вищевикладеної проблеми, то бачимо, що вчені конкурентоспроможним називають "таке землекористування, яке при мінімальних затратах факторів виробництва (землі, праці, капіталу) та припливі інвестицій і впровадженні нововведень забезпечує максимальний прибуток з одиниці площі завдяки виробництву екологічно чистої продукції без спричинення шкоди для навколишнього природного середовища" [1, с. 10].

В.В. Горлачук наголошує, що рівень конкурентоспроможності землекористування визначається шляхом співставлення відповідних показників його розвитку до середньозваженого балу бонітету ґрунту [2, с. 115].

Відомий вчений А.М. Третяк зазначає "ринковий підхід до оцінки ефективності землеустрою вимагає в

першу чергу, щоб була доведена економічна доцільність утворення нового землекористування" [3, с. 247]. Він вважає, що землекористування повинно бути конкурентоздатним, здійснювати розширене відтворення в реальній економічній ситуації.

У працях Я.А. Жаліла [6, с. 96] акцентується увага на тому, що ефективним є той власник який здійснює послідовне зміцнення конкурентоспроможності. Але очевидним є той факт, що нині конкурентоспроможність землекористування залишається низькою, оскільки і досі не налагоджена ефективна система реалізації сільськогосподарської продукції, має місце певна відірваність сільськогосподарських виробників від ринків інформації, спостерігається низький рівень кредитування та бюджетного фінансування сільськогосподарських виробників, неналежною є система матеріально-технічного та виробничого обслуговування та ін.

У цілому, конкурентоспроможність є атрибутом кожного землекористування, яке діє в умовах поділу праці та товарному обміні. Прагнення досягти високого рівня конкурентоспроможності є вираженням бажання досягти більшого прибутку при мінімальних витратах, що є зрозумілим для ринкової економіки.

Конкурентоспроможність землекористування визначається умовами економічного розвитку країни і залежить від здатності суб'єктів господарювання на землі використовувати конкурентні переваги.

Формуючи конкурентоспроможність землекористування потрібно враховувати те, що позитивні надбання від ефективного використання землі мають балансуватися з виконанням бюджетних та інших програм розвитку регіонів. Конкурентоспроможність землекористування не повинна бути лише економічною метою, але й політичною, екологічною, соціальною та ін.

Важливою складовою конкурентоспроможності землекористування є досягнення стабільності сільськогосподарського виробництва, що передбачає:

- формування стабільного макро- і мікросередовища;
- земельних інституцій, що передбачають злагоджену дію суб'єктів господарювання на землі в рамках правового поля;
- внутрішню конкуренцію між суб'єктами господарювання на землі та дієвих стимулів для економічного розвитку;
- сприятливий інвестиційний клімат для внутрішніх та іноземних інвесторів.

Тож вважаємо, що основними інституційними чинниками, що дозволяють обґрунтовувати конкурентоспроможність землекористування є наступні (рис. 1).

При цьому пріоритетами розвитку сільськогосподарського землекористування мають бути наступні умови:

- створення об'єктивного картографічного забезпечення для організації раціонального використання землі, що дозволить реально позначати ділянки на карті;

Таблиця 1. Конкурентоспроможність за показниками ефективності виробничої діяльності

Критерії та показники конкурентоспроможності	Роль показника в оцінці	Правило розрахунку показника
Відносний показник затрат на одиницю продукції	Відображає ефективність витрат при виробництві продукції	Валові витрати /обсяг виробництва продукції
Фондовіддача	Характеризує ефективність використання основних виробничих фондів	Обсяг випуску продукції/вартість основних виробничих фондів
Продукція сільського господарства у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	Характеризує ефективність використання основних виробничих фондів в розрахунку на відповідну кількість сільськогосподарських угідь	Обсяг виробленої продукції/ × 100 гектарів сільськогосподарських угідь
Рентабельність продукції, %	Характеризує ступінь прибутковості продукції	Прибуток від реалізації × 100% / повна собівартість продукції
Відносний показник продуктивності праці	Відображає ступінь організації виробництва та використання робочої сили	Обсяг виробництва продукції / середньорічна кількість працівників

Джерело: запропоновано авторами.

— налагодження ефективної кооперації між господарюючими суб'єктами, що дозволить позбавити посередницькі ланки у просуванні сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача;

— забезпечення дієвої системи природоохоронних заходів, які повинні бути спрямовані на поетапне поліпшення екологічного стану земельних ресурсів;

— здійснення моніторингу земель та за результатами його висновків забезпечення виконання заходів, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів;

— проведення дієвого ґрунтового обстеження, яке має враховувати екологічний стан ґрунту, показники, що визначають родючість ґрунту та стан впливу ерозії.

Відповідно чинники конкурентоспроможності землекористування слід виділити такі:

— ефективна координація дій та співпраця між суб'єктами господарювання на землі, що дозволить використовувати наявні виробничі ресурси на умовах оренди та дозволить підвищити прибутковість;

— орієнтація державної політики на консолідацію суб'єктів господарської діяльності у межах певного регіону (доцільним є об'єднання фінансового та виробничого капіталів для формування виробничо-збутових мереж);

— дієвий моніторинг за діяльністю сільгоспвиробників, що дозволить врахувати фактори, що збільшення прибутковості землевласників та землекористувачів в межах певного регіону;

— передбачення загроз, що виникають внаслідок підвищення відкритості середовища господарювання суб'єкта на землі та запровадження таких важелів, що дозволяють нівелювати негативні для економіки землекористування наслідки, що посилять необхідність підвищення і ефективності моніторингу та сформує нові конкурентні переваги для національних сільськогосподарських виробників;

— посилення уваги до складових механізму раціонального землекористування, що повинні забезпечувати конкурентоспроможність у стратегічній перспективі;

— розвиток політики "людського чинника", орієнтованого на недопущення зниження рівня та якості життя населення.

Проблема підтримання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на землі вимагає постійної підтримки високої ефективності аграрного виробництва.

На нашу думку, одним із потенційних способів зміцнення та підвищення конкурентоспроможності має стати розвиток мережі регіональних агентств розвитку землекористувань.

Зазначені агентства переводили б наявні на місцевому рівні проблеми у комерційні проекти, забезпечували координування дій органів місцевого самоврядування та представників бізнесових структур у розподілі та використанні ресурсів регіону. Вважаємо, що підвищення регіональної конкурентоспроможності повинно відбуватися через підсилення здатності землекористування до інновацій.

Регіональні агентства розвитку землекористувань мають своїм завданням надання такого спектру послуг як встановлення міжрегіональних зв'язків, розвиток земельної інфраструктури, забезпечення дієвості земельного менеджменту, навчання, підготовка та перепідготовка землевпорядних кадрів, що сприятиме економічному розвитку землекористувань, забезпеченню добробуту населення.

Регіональні агентства розвитку землекористувань мають співпрацювати з органами місцевого самоврядування, з місцевими громадськими об'єднаннями, їх дії повинні бути орієнтовані на формування конкурентного середовища, що може зміцнити конкурентоспроможність землекористувань. Це сприятиме підвищенню ефективності земельної політики, формуванню відповідного рівня довіри до створення регіональних агентств розвитку землекористувань.

Варто відзначити, що найбільш розповсюдженим методом визначення конкурентоспроможності є методика, заснована на теорії ефективної конкуренції (табл. 1).

Тож пропонуємо науковцям та практикам у своїй виробничій діяльності обов'язково розраховувати конкурентоспроможність землекористувань, що дозволить досягти конкурентоспроможності, виходячи з показників економічної ефективності.

Враховуючи зазначене, вважаємо, що для підвищення конкурентоспроможності необхідно виконувати такі основні завдання:

- удосконалення цінової політики;
- забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів для села;
- врахування специфіки виробництва сільськогосподарської продукції в досліджуваному регіоні;
- забезпечення приросту поголів'я худоби, створення новітніх технологій вирощування сільськогосподарських культур;
- забезпечення сільськогосподарських товаровиробників сучасною технікою;
- належне фінансування сільськогосподарського виробництва.

Зважаючи на це, питання науково обгрунтованої організації території і раціонального, ефективного використання і охорони земель нині набули особливого значення, що відповідно потребує нових і оригінальних досліджень, що дозволить забезпечити сприятливі умови для розвитку підприємницької активності, перерозподіливши земельні ресурси без зростання дефіциту сільськогосподарської продукції.

Отже, основними аргументами, що стверджують конкурентоспроможність сільськогосподарських землекористувачів, є:

— забезпечення максимального прибутку з одиниці площі, при мінімальних на це затратах, завдяки виробництву екологічно чистої продукції без спричинення шкоди для навколишнього середовища;

— оптимізація співвідношення галузей рослинництва і тваринництва, що забезпечать синергетичний ефект господарської діяльності суб'єкта господарювання;

— рівень конкурентоспроможності агроформування визначається шляхом співставлення відповідних показників його розвитку до середньозваженого балу бонітету ґрунту.

Отже, для збільшення конкурентних можливостей українському аграрному сектору необхідно використовувати стратегічні технології й нові форми господарювання: агропромислові кооперації, застосування інноваційного маркетингу і менеджменту, створення сучасної інфраструктури продовольчого ринку.

ВИСНОВОК

Формування високоефективної економіки на засадах вільної конкуренції суб'єктів господарювання на землі зумовлює необхідність інституційного підходу до забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних землекористувачів, що заснований взаємодією між собою та оточуючим середовищем відповідних інституційних чинників.

Встановлено, що основними чинниками конкурентоспроможності землекористування ефективна координація дій та співпраця між суб'єктами господарювання на землі; орієнтація державної політики на консолідацію суб'єктів господарської діяльності у межах певного регіону; дієвий моніторинг за діяльністю сільгоспвиробників; передбачення загроз, що виникають внаслідок підвищення відкритості середовища господарювання суб'єкта на землі та запровадження таких важелів, що дозволяють нівелювати негативні для економіки землекористування наслідки; посилення уваги до забезпечення конкурентоспроможності у стратегічній перспективі; розвиток політики "людського чинника", орієнтованої на недопущення зниження рівня та якості життя населення.

Зазначено необхідність створення мережі регіональних агентств розвитку землекористування, що сприятимуть підвищенню ефективності земельної політики. Наведено алгоритм розрахунку конкурентоспроможності за показниками ефективності виробничої діяльності, що дозволяє об'єктивно оцінювати стан виробництва та дозволяє досягти прибутковості. Вказані завдання та аргументи, що дозволяють досягти конкурентоспроможності сільськогосподарських землекористувачів.

Отже, вважаємо, що для збільшення конкурентних можливостей українському аграрному сектору необхідно використовувати стратегічні технології й нові форми господарювання: агропромислові кооперації, застосування інноваційного маркетингу і менеджменту, створення сучасної інфраструктури продовольчого ринку.

Тому перспективи подальших досліджень у цій площині полягають у врахуванні впливу інноваційних та операційних чинників на конкурентоспроможність землекористування.

Література:

1. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: навчальний посібник / [В.В. Горлачук, І.М. Песчанська, А.М. Малачієв та ін.]. — Миколаїв: Іліон, 2011. — 202 с.

2. Горлачук В.В. Формування конкурентоспроможності землекористування в регіоні / В.В. Горлачук // Наукові праці. Т. 133. Вип. 120. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — С. 110—115.

3. Третяк А.М., Другак В.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування. — К.: ЦЗРУ, 2003. — 337 с.

4. Дансон М., Хелінска-Хьюз Е., Хьюз М. Еволюція агентств економічного розвитку: висновки з вправи бенчмаркінгу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: kcaidols.blogspot.com/2012/03/danson-tang.html

5. Лазарєва О.В. Особливості формування конкурентних переваг агропідприємств / О.В. Лазарєва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Вип. 3 (54). — 2010. — С. 84—88.

6. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська та ін.; За ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2005. — 388 с.

References:

1. Gorlachuk, V.V. Peschanskaya, I.M. and Malachiyev, A.M. (2011), Konkurentospromozhnist' sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv navchal'nyy posibnyk [Competitiveness of agricultural enterprises: a manual], Iliion, Mykolaiv, Ukraine.

2. Gorlachuk, V.V. (2010), "Formation of Competitiveness of Land Use in the Region", View of the BSU them. Petra Mohyla, vol. 133, issue 120. pp. 110—115.

3. Tretyak, A.M. Drugak, V.M. (2003), Naukovi osnovy ekonomiky zemlekorystuvannya ta zemlevporyadkuvannya [Scientific fundamentals of land use and land management economics], TSZRU, Kyiv, Ukraine.

4. Danson, M. Helinska-Hughes, E. Hughes, M. (2005), "The Evolution of Economic Development Agencies: Findings from a Benchmarking Exercise" available at: kcaidols.blogspot.com/2012/03/danson-tang.html (Accessed 27 Mar 2018).

5. Lazareva, O.V. (2010), "Features of the formation of competitive advantages of agribusinesses", Bulletin of the Agrarian Science of the Black Sea Region, vol. 3 (54), pp. 84—88.

6. Zhalilo, Y.A. Bazylyuk, Y.B. Belinskaya, Y.V. (2005), Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi [Competitiveness of the Ukrainian economy in the conditions of globalization], NISS, Kyiv, Ukrain.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018 р.